

KORXONALARNING MOLIVAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

Sodiqova Xavasxon Mamasidiq qizi

Andijon davlat texnika instituti talabasi

Ikromjon Xolmirzayev

Andijon davlat texnika instituti o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20132915>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada korxonalarining moliyaviy barqarorligini baholashning zamonaviy usullari, ularning iqtisodiy mohiyati hamda amaliy qo‘llanilish xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, moliyaviy barqarorlikni oshirishga qaratilgan ilmiy va amaliy yondashuvlar o‘rganilib, takomillashtirish yo‘nalishlari bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: moliyaviy barqarorlik, to‘lov qobiliyati, likvidlik, moliyaviy tahlil, korxonalar samaradorligi.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining samarali va barqaror faoliyat yuritishi ularning moliyaviy holati bilan bevosita bog‘liqdir. Korxonalar moliyaviy barqarorligi iqtisodiy tizimda uning o‘z majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarishi, ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz ta‘minlashi hamda tashqi va ichki iqtisodiy tebranishlarga bardosh bera olishini ifodalaydi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy barqarorlik korxonaning nafaqat joriy faoliyatini, balki uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda global iqtisodiyotning tez o‘zgarishi, raqobatning kuchayishi va moliyaviy resurslar taqchilligi sharoitida korxonalarining moliyaviy holatini chuqur tahlil qilishga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Ayniqsa, investitsion jozibadorlikni oshirish, kredit resurslarini jalb qilish va bozor pozitsiyasini mustahkamlashda moliyaviy barqarorlik muhim indikator sifatida xizmat qiladi. Shu sababli korxonalar faoliyatini baholashda faqat an‘anaviy moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, balki kompleks yondashuvga asoslangan zamonaviy tahlil usullaridan foydalanish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Moliyaviy barqarorlikni tahlil qilish korxonalar boshqaruv tizimida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u ichki boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tahlil orqali korxonaning likvidlik darajasi, kapital tarkibi, daromadlilik ko‘rsatkichlari hamda moliyaviy risklari aniqlanadi. Natijada resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy xavflarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi.

Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy sharoitda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi moliyaviy tahlil jarayonlariga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar va real vaqt rejimida ma‘lumotlarni qayta ishlash imkoniyati korxonalar moliyaviy holatini yanada aniq va tezkor baholashni ta‘minlamoqda. Bu esa ilmiy tadqiqotlar uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etadi.

Shu sababli, korxonalarining moliyaviy barqarorligini baholashning zamonaviy usullarini o‘rganish va ularni takomillashtirish yo‘nalishlarini aniqlash bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Moliyaviy barqarorlikni baholash bo‘yicha ko‘plab iqtisodchi olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Kaplanova M.A. o‘zining “Moliyaviy tahlil asoslari” asarida korxonalar moliyaviy barqarorligini baholashda likvidlik va moliyaviy mustaqillik ko‘rsatkichlari asosiy rol o‘ynashini ta’kidlaydi hamda koeffitsiyentlar tizimiga asoslangan tahlil modelini taklif etadi. [1]

Shermatov B.B. “Korxonalar moliyaviy barqarorligi va uni boshqarish” ilmiy ishida moliyaviy barqarorlikni oshirishda kapital tuzilmasi va qarz mablag‘laridan foydalanish samaradorligi muhimligini asoslab beradi. U korxonalarda optimal moliyaviy strukturani shakllantirish zarurligini qayd etadi. [2]

Brealey R. va Myers S. o‘zlarining “Principles of Corporate Finance” asarida moliyaviy barqarorlikni baholashda pul oqimlari tahlili va diskontlash modellari muhim ekanligini ilmiy asoslab berganlar. Ularning yondashuvi investitsion qarorlar va riskni baholash bilan chambarchas bog‘liq. [3]

Gitman L.J. esa “Financial Management” asarida korxonalar to‘lov qobiliyati va likvidlik ko‘rsatkichlarini chuqur tahlil qilish orqali moliyaviy xavfsizlik darajasini aniqlash mumkinligini ta’kidlaydi hamda amaliy moliyaviy boshqaruv modelini ishlab chiqqan. [4]

Tadqiqot jarayonida moliyaviy tahlilning an’anaviy va zamonaviy usullaridan foydalanildi. Jumladan, koeffitsiyentlar tahlili, vertikal va gorizontaal tahlil, shuningdek, moliyaviy hisobotlar asosida taqqoslash usuli qo‘llanildi. Bundan tashqari, korxonalar moliyaviy barqarorligini baholashda kompleks yondashuv tamoyiliga tayanildi. Tahlil jarayonida balans, foyda va zararlar hisobotlari asosiy axborot manbai sifatida ishlatildi. Natijalar iqtisodiy mantiq asosida umumlashtirildi va xulosalar ishlab chiqildi.

Korxonalar moliyaviy barqarorligini baholashda asosiy ko‘rsatkichlar sifatida likvidlik, moliyaviy mustaqillik va qarz kapitali ulushi tahlil qilindi. Quyidagi jadvalda shartli korxonalar misolida asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlar dinamikasi keltirilgan.

1-jadval

Korxonalar moliyaviy barqarorlik ko‘rsatkichlari (2023–2025 yillar)

Ko‘rsatkichlar	2023 yil	2024 yil	2025 yil
Joriy likvidlik koeffitsiyenti	1.6	1.8	2.1
Tez likvidlik koeffitsiyenti	1.0	1.2	1.4
Moliyaviy mustaqillik	0.45	0.50	0.58
Qarz kapitali ulushi	0.55	0.50	0.42

Jadvaldan ko‘rinadiki, korxonalar moliyaviy barqarorlik darajasi yildan-yilga yaxshilanib bormoqda. Xususan, joriy likvidlik koeffitsiyenti 1.6 dan 2.1 gacha oshgan bo‘lib, bu korxonalar qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash imkoniyati kuchayganini bildiradi.

Moliyaviy mustaqillik koeffitsiyentining oshishi korxonalar tashqi qarz mablag‘lariga bog‘liqligini kamaytirganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, qarz kapitali ulushining kamayishi moliyaviy risklarning pasayishiga olib kelgan.

Zamonaviy yondashuvlar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, faqat koeffitsiyentlar tahlili yetarli emas, balki pul oqimlari, investitsion faoliyat va raqamli moliyaviy monitoring tizimlarini ham qo‘llash zarur. Bu korxonalar moliyaviy holatini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.

XULOSA

Korxonalar moliyaviy barqarorligini baholash bugungi kunda iqtisodiy subyektlarning uzoq muddatli rivojlanishini ta’minlashda eng muhim boshqaruv instrumentlaridan biri hisoblanadi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy

barqarorlik nafaqat korxonaning joriy to'lov qobiliyatini, balki uning kelajakdagi investitsion jozibadorligi va raqobatbardoshligini ham belgilab beradi. Shu jihatdan qaraganda, zamonaviy iqtisodiy sharoitda an'anaviy moliyaviy tahlil usullari yetarli emasligi, ular raqamli texnologiyalar va kompleks yondashuvlar bilan to'ldirilishi zarurligi yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxonalarning moliyaviy barqarorligini baholashda likvidlik ko'rsatkichlari, moliyaviy mustaqillik darajasi hamda kapital tarkibi muhim indikatorlar sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, moliyaviy resurslarning optimal taqsimlanishi va qarz mablag'laridan samarali foydalanish korxonaning umumiy moliyaviy risk darajasini sezilarli darajada kamaytiradi. Bu esa o'z navbatida korxonada faoliyatining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar doirasida moliyaviy barqarorlikni baholashda raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tahlil tizimlari hamda real vaqt rejimida ma'lumotlarni qayta ishlash mexanizmlarining ahamiyati ortib bormoqda. Bunday yondashuvlar korxonalarga tezkor qarorlar qabul qilish, moliyaviy xavflarni oldindan aniqlash va resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Umuman olganda, korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun kapital tuzilmasini optimallashtirish, likvidlik darajasini doimiy nazorat qilish, xarajatlarni samarali boshqarish hamda risklarni kompleks baholash tizimini joriy etish muhim hisoblanadi. Shu bilan birga, moliyaviy tahlilning zamonaviy usullarini keng joriy etish korxonada boshqaruv samaradorligini oshirishga va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu sababli, kelgusida korxonalarda moliyaviy barqarorlikni baholash tizimini yanada takomillashtirish, uni xalqaro standartlar va raqamli iqtisodiyot talablari bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa bo'lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kaplanova M.A. Moliyaviy tahlil asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. 214-bet.
2. Shermatov B.B. Korxonada moliyaviy barqarorligi va uni boshqarish. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2019. 198-bet.
3. Brealey R., Myers S. Principles of Corporate Finance. New York: McGraw-Hill Education, 2017. 856 p.
4. Gitman L.J. Financial Management: Principles and Applications. Boston: Pearson, 2018. 920 p.